

иерархических систем. – М. МИР, 1973. – 346 с. 18. Кармазіна М., Шурбована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4(19).

І. Зварич

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Якщо кінець минулого століття увійшов у політичну історію України як час національного самовизначення і державотворення, то початок двадцять першого проходить під знаком регіоналізації політичного простору нашої країни. Наявність політичної регіоналізації значною мірою носить об'єктивний характер, оскільки детермінований не лише бажанням регіональних еліт та політичних партій розіграти „регіональну карту”, а й процесами та тенденціями, які приховані у глибинних шарах економічного, соціального, культурного тощо розвитку суспільства. Більше того, як показує досвід європейських країн, а вони є взірцевим прикладом для нашого розвитку, регіоналізм дедалі гучніше заявляє про свої права як одної із впливових концепцій західної демократії. Принагідно зазначимо, що, як політичний рух, регіоналізм виникає у Західній Європі всередині та набуває обертів у другій половині двадцятого століття. [1].

Сьогодні є підстави говорити про інституціоналізований характер регіоналізму у західноєвропейських країнах, оскільки він тут набув законодавчого оформлення, зокрема, і у вигляді Європейської хартії регіональних мов та мов меншин, інших нормативних документів. У рамках Європейського Союзу існує поняття „Європа регіонів”, яким підкреслюється та обставина, що не лише державні кордони визначають статус територій, а й прикордонні смуги, транскордонне співробітництво набуває дедалі більшого значення для народів, які там мешкають. Усе це змушує всерйоз поставитися до регіональних процесів, які відбуваються на європейському просторі, віддати належне певним тенденціям, які розвиваються. На сьогодні існує ціла низка міжнародних документів, насамперед ухвалених та проголошених у рамках Європейського парламенту, такі як, Хартія про регіоналізм (1988), Декларація про регіоналізм у Європі (1996), які також є свідченням інституціоналізації європейського регіоналізму.

Проте необхідно зазначити, що явище європейського регіоналізму має подвійну природу. З одного боку, воно відзеркалює поглиблення демократичних процесів у системі державного управління і відбувається під гаслами децентралізації влади, посилення ролі та впливу внаслідок життя територіальних громад місцевого самоврядування. Цей різновид регіоналізму умовно можна позначити як „адміністративний”, тобто такий, який переймається переважно проблемами оптимізації системи управління з посиленням ролі місцевого самоврядування. З другого, регіоналізм в окремих випадках набуває політичного характеру, тобто він не задовільняється

рамками децентралізації влади та самоуправління, а спрямований на перформатування територій традиційних держав, що склалися у минулому внаслідок певних геополітичних процесів. Такий регіоналізм, назвемо його „політичним” несе у собі загрозу існуванню територіальної цілісності цілого ряду країни.

Перший різновид регіоналізму, на наш погляд, носить конструктивний характер, відповідає викликам політичної та адміністративної модернізації. Другий, як правило, несе у собі деструктивний потенціал руйнівного характеру, оскільки провокує появу низки політичних конфліктів, які дестабілізують ситуацію як всередині країни, так і за її межами. Яскравим прикладом політичної регіоналізації, на жаль, за міжнародною участю, яка призвела до зростання політичної напруги у тих країнах, де існують так звані „заморожені конфлікти” є проголошення краю Косово окремою незалежною державою. Покликаючись на цей факт як прецедент, на визнання чекають Абхазія, Південна Осетія, Придністровська республіка.

Якщо під цим кутом зору поглянути на процеси регіоналізації у Західній Європі, тобто країн, які відносяться до класичних державних утворень, територіальні межі яких сформувалися переважно у XVIII – XIX століттях, то ми побачимо переплетіння двох різновидів регіоналізму – адміністративного та політичного. На сьогодні покищо домінуючим виступає регіоналізм адміністративного типу. Характерним прикладом тут може виступати Франція. У 1982 р. тут прийнято закон про свободу комун, департаментів і регіонів, згідно з яким регіон існує як окрема адміністративно-територіальна одиниця, що об'єднує декілька департаментів, тобто округів, які у цій країні є головною одиницею адміністративно-територіального поділу країни. На сьогодні у Франції нараховується 26 регіонів, очолюваних регіональними радами, які обираються на шість років. Компетенція цього органу чітко визначена законом і стосується виключно проблем соціальної та економічної політики території. При цьому діяльність цього органу контролюється центральною владою, функції якої виконує призначений урядом комісар республіки. Таким чином, ніякої політизації, яка несе загрозу стабільності країни чи її цілісності за регіональною владою законодавством Франції не передбачено. Тим не менше, це зовсім не означає, що навіть у цій країні та цілому ряді інших європейських держав сьогодні немає ознак чи проявів регіоналізму іншого типу, а саме – політичного.

Так, наприклад, політичний регіоналізм досить сильно розвинений в Італії, де, як відомо, історично склався поділ на економічно розвинену північ та аграрно відсталий південь. Час від часу дається взнаки і той же таки французький регіоналізм, пов'язаний з проявами „корсиканського сепаратизму.” Свої прояви він знаходить і на території Великобританії, насамперед, у вигляді шотландського автономізму, а останнім часом і валійського. Проте, якщо у Великобританії він носить політичний характер, то у тій же таки Іспанії, регіоналізм давно перейшов у фазу відвертого сепаратизму і супроводжується терористичними актами з боку баскських бойовиків. Прямим викликом цілісності країни став регіоналізм для

Бельгії.

В залежності від країни, її економічного розвитку та національних традицій рівень політизації регіоналістичних проєктів різний, так само як і його причини. В одних випадках, він зумовлений переважно економічними причинами, як це, наприклад, має місце в Італії. В інших - історико-культурними та мовними чинниками – Франції та Іспанії. В третій на економічні чинники накладаються мовно-культурні – Бельгія. У четвертих домінуючу роль у процесах політичної регіоналізації відіграють тенденції, пов'язані з частковим відродженням етнічної та культурної ідентичності, історичної пам'яті тощо, як це має місце у Великобританії.

Таким чином, можна зробити висновок, що регіоналізм провідних країн Західної Європи має різні причини, частіше за все вони носять комбінований характер, коли одні чинники накладаються на інші, підсилюючи один одного. У даному випадку, як видно, йдеться про регіоналізм особливого гатунку, а саме той, що не зводиться до транскордонного співробітництва і не вписується у схему „Європи регіонів”. Це регіоналізм з відчутним політичним акцентом, в якому провідну роль відіграють сепаратистські мотиви. Саме про такого роду регіоналізм у нас піде далі мова, оскільки він є досить актуальним для України.

Останнім часом проблемам регіоналізму в цілому, та його проявам і особливостям в Україні, приділяється значна увага з боку науковців. Зокрема, економісти та демографи вивчають цю проблематику під кутом зору територіального поділу праці, формування державного бюджету, дотаційності та депресивності регіонів, характеру народжуваності і відтворення населення, зайнятості тощо. Історична регіоналістика вивчає ці проблеми під кутом зору становлення і розвитку територій сучасної України, її адміністративно-територіального поділу, особливостей етнографічної культури у тих чи інших територіях країни. Соціологія здебільшого орієнтується на вивчення електоральних симпатій населення різних регіонів, а також вивчення громадської думки щодо значущих проблем суспільного життя. Що ж стосується політичної науки, то вона вивчає регіоналізм як політичний процес, зумовлений економічними, культурно-історичними, соціально-географічними, конфесійними, психологічними (ментальними) тощо чинниками, які артикуються політичними акторами, насамперед, політичними партіями та представниками політичних еліт, орієнтованих на обстоювання регіональних інтересів.

Метою даної статті є аналіз регіональних процесів і тенденцій, які загострилися впродовж останніх років, ролі різних груп політичних еліт у цих процесах та визначення характеру і змісту вітчизняного регіоналізму з позицій розвитку та зміцнення демократичних засад державотворення в нашій країні. Методами аналізу для нас виступають теоретичні та методологічні розробки як західних, так і вітчизняних науковців, насамперед, представників політичної науки, емпіричне узагальнення трьох останніх виборчих кампаній, які відбулися під знаком використання „регіональної карти”, порівняння і співставлення з аналогічними процесами, які мають

місце в інших країнах, де істотно загострилися проблеми регіоналізму та сепаратизму. Ми також маємо за мету використати методи моделювання ситуацій та сценарії розвитку подій за тих чи інших умов і обставин. Це дозволить нам одержати більш-менш вірогідну картину ризиків та загроз, які несе у собі політичний регіоналізм, якщо він виходить за межі, окреслені конституцією та іншими законодавчими нормами.

Ми дотримуємося тієї думки, що регіоналізм не є явищем однозначно негативним чи деструктивним. Навпаки, ми вважаємо, що вітчизняний регіоналізм має об'єктивні підстави і зумовлений процесами демократизації суспільно-політичного життя в нашій країні. Ми переконані, що регіоналізм має значний потенціал конструктивізму, якщо він поєднується з інтересами усієї країни і переймається загальнодержавними, а не заціклюється виключно на місцевих проблемах та інтересах. Ось чому ми категорично проти того, щоб політичні суб'єкти спекулювали на труднощах перехідного періоду, становлення інститутів демократії, керуючись не стільки національними, скільки виключно регіональними інтересами. Системний підхід, якщо його застосувати до реалій державотворення, до процесів націотворення, не залишає сумнівів у тому, що країна не є арифметичною сумою її частин, тобто регіонів, а є феноменом цілісним, в якому кожний елемент, будучи неповторним і самобутнім, функціонує у рамках цілісної системи. Якщо такої цілісності немає, країна рано чи пізно потерпає внаслідок руйнівних процесів відцентрового характеру, вона втрачає внутрішню єдність, якою характеризується будь-яка органічна цілісність, якою є і повинна буди нація-держава.

У світлі вимог системного підходу проаналізуємо функціонування і розвитку регіоналізму в нашій країні. Одразу ж після президентських виборів 2004 року політичні аналітики всерйоз заговорили про політичну регіоналізацію вітчизняного електорального поля [2, с. 128]. З таким висновком в цілому можна погодитися, але виникає питання: що за цим криється? Чи дійсно будь-яка відмінність у політичних поглядах зумовлена соціально-економічними та історичними особливостями регіонів? І, чи достатньо таких відмінностей, щоб політизувати регіональну проблематику, а по суті шантажувати країну, її цілісність можливостями відокремлення певної частини території від усієї держави?

Аналізуючи досвід європейських країн, чимало з яких безпосередньо зіткнулися з викликами політичного регіоналізму, а також порівнюючи його з українськими реаліями, доходимо висновку, що відмінності є лише приводом для формування відповідної ідеології та запитів до влади, насамперед, центральної, яка в очах регіоналів будь-якого гатунку, мимоволі стає втіленням диктатури державної бюрократії по відношенню до територій та населення, що на них проживає. У такий спосіб вибудовується досить хитка, але приваблива на перший погляд політологічна конструкція за принципом жорсткої дихотомії: «центр – периферія». У данному разі йдеться про державну владу, як таку, що уособлює політичну єдність країни, - «центр» та місцеву владу, яка є уособленням лише адміністративних, а не політичних

функцій управління – «периферія», або регіонів, якщо висловлюватися мовою сучасної політології. Саме політології, а не права, оскільки українська конституція не передбачає і нормативно не фіксує поняття «регіон» у якості адміністративно-територіального поділу нашої країни, навідміну того, як це зроблено у Франції.

Нагадаємо, що згідно визначення, яке подає «Юридична енциклопедія», під областю прийнято вважати територіальну одиницю у системі адміністративно-територіального поділу держави. В Україні це верхній рівень адміністративно-територіального устрою і вперше був запроваджений у вітчизняну практику у 1932 році. Тоді в Україні нараховувалося лише п'ять областей у складі Вінницької, Дніпропетровської, Київської, Одеської та Харківської областей. [3, с. 217].

Який же зміст правова наука вкладає у поняття регіон? Правники зазначають, що регіон - це частина території країни, що вирізняється сукупністю природних або історично усталених економіко-географічних умов і національним складом населення: „Відповідно до міжнародних стандартів місцевого самоврядування регіон – це найбільше територіальне утворення всередині кожної держави, має виборні органи і перебуває в адміністративному плані між центральними і місцевими органами влади, користується прерогативами самоорганізації чи прерогативами, що за звичай асоціюються з центральною владою. На відміну від „природно” утворених адміністративно-територіальних одиниць, належить до категорії „штучних” (утворених державою). Залежно від внутрішньої доктрини місцевого самоврядування тієї чи іншої держави населення регіону може або визнаватися територіальною спільнотою (департаменти у Франції) або ні (області, райони в Україні).” [4, с. 254].

Таким чином, сучасна правова наука під поняттям регіону розуміє: а) частину території країни; б) територію, яка вирізняється природними або історично усталеними умовами економіко-географічного порядку та національним складом населення; в) адміністративно-територіальну одиницю. Якщо з цих позицій розглядати регіональний поділ України, то неважко переконатися, що лише одна ознака, а саме економіко-географічна структура виробництва та національний склад населення відповідає критерію регіональності.

Якщо говорити про економічне районування, то воно в нашій країні дійсно має свою специфіку і впливає на соціально-професійну структуру населення. Йдеться про райони традиційно промислового виробництва – три-чотири південно-східні області, традиційно аграрні – північнозахідні та змішані – промислово-аграрні області центру та північного сходу країни. Що ж стосується національного складу населення як один із показників регіоналізації, то він торкається двох-трьох частин країни, де спостерігається значна компактність населення не українського етнічного походження. Йдеться, насамперед, про Крим, Закарпаття та частково Буковину.

Як відомо, Крим – це єдина територія у складі України, де у національному складі населення більшість становлять неетнічні українці.

Але специфіка його ще й у тому, що тут мешкає народ, який претендує на статус корінного, хоча й перебуває у демографічній меншості. Йдеться про кримських татар. Враховуючи таку особливість цієї території, влада надала їй окремого статусу, перевівши з обласного на рівень автономної республіки. На наш погляд, це адекватно вписується у систему критеріїв, за якими визначається статус такої адміністративної території як регіон. Виходячи із системного критерію регіональності, можна стверджувати, що АР Крим є єдиним класичним регіоном на теренах України, який відповідає принципу системності при визначенні цього поняття. Тут ми маємо і сукупність умов як економіко-географічного, так і національного та історичного характеру, які дозволяють розглядати цю територію у якості окремого регіону.

Що ж стосується інших територій (областей) України, то переважна їх більшість була створена штучно з урахуванням особливостей партійно-адміністративного керівництва радянської доби і, як такі, не підлягають критеріям регіоналізації, які були застосовані по відношенню до Криму. Разом з тим, немає необхідності замовчувати реальні факти, які стосуються соціальних, економічних, гуманітарних тощо відмінностей, які склалися й існують між територіями нашої унітарної держави. Як правило, ці відмінності виникли і сформувалися завдяки багаторічній політиці радянського керівництва на інтернаціоналізацію населення, його мови, традицій, культури. Більш успішною і дієвою така політика виявилася у промислових областях країни. Сьогодні ж ми маємо справу з наслідками радянської національної політики, яка у представників політичного регіоналізму дістала негативне кліше, а саме як політика „насилницької українізації”.

У спадок нам дісталися також істотні відмінності у показниках економічного, гуманітарного, культурного та в цілому людського розвитку, які свідчать про нерівномірність розподілу ресурсів на душу населення, що безперечно впливає на політичні настрої та орієнтири громадян країни. Регіональна асиметрія показників соціального розвитку торкається як показників прожиткового мінімуму щодо зарплати, який на 7 – 10% у Києві, Донецькій та Дніпропетровській областях перевищує середній рівень по країні, так і показників у рівнях освіченості та тривалості життя населення. Цілком погоджуємося з висновком експертів, які констатують:” В умовах значної соціальної поляризації населення необхідні зміни державного регулювання соціальної складової регіонального розвитку країни. В основу оцінки ефективності діяльності місцевої влади мають бути покладені показники регіонального людського розвитку”. [2, С. 130].

Натомість, якщо проаналізувати програмні засади політиків та політичних сил, які гаслом своєї політичної діяльності зробили захист регіональних інтересів, то лівова частка цих інтересів зводиться не до соціально-економічних проблем регіонального розвитку, а до тих проблем, які формують атмосферу міжрегіонального відчуження, недовіри не лише між громадянами однієї країни, а й до центральної влади. Йдеться про проблеми мови, релігійно-конфесійних відносин, інформаційної та зовнішньої політики. Політика „поділяй і володій” з деякого часу, на жаль, стала

формулою політичного життя багатьох учасників політичного процесу нашої країни. Доходить до парадксів, коли нащадки ідеології войовничого атеїзму несподівано стають захисниками так званого „канонічного православ'я”, а поборники радикального регіоналізму заради електорального успіху всупереч конституційним нормам готові перетворити соборну державу на конгломерат автономій та суб'єктів федерації.

Руйнуючи країну ідеологічно, морально і психологічно сьогодні вони стають несподівано поборниками національної єдності, докладаючи максимум зусиль „зшивачки” подрібнену завдяки їх же зусиллям країну в одне ціле. Постійно наголошуючи на історичних відмінностях регіонів, експлуатуючи тезу про „регіони-донори” та „дотаційні регіони”, вони не лише себе, а й деякого із сусідів переконали, що Україна як держава не більше не менше як „штучне утворення” (О. Дугін), що у разі вступу України у НАТО вона розпадеться на східну і західну частину (В. Путін)..

У зв'язку з цим виникає головне питання, яке вимагає аналізу і пояснення: чому „регіональна карта” так активно розігрується не лише під час виборчих кампаній, а й при визначенні стратегічних пріоритетів зовнішньої політики держави, її національних інтересів і безпеки?

Відповідь на це питання необхідно шукати уже не у площині правового, а політичного аналізу, тобто дати відповідь на запитання: кому це вигідно?

Звичайно, така риторика, яка підсилюється й окремими діями, вигідна як політичними силам всередині країни, так і їх зовнішнім покровителям. Експлуатуючи радянські стереотипи, які ще живуть у свідомості старшого та й середнього покоління, насамперед, стереотип антизахідництва та антиамериканізму, певним політичним силам, таким як комістична партія та партія регіонів, вдається мобілізувати свій електорат, діючи за архаїчним принципом протиставлення: „свій – чужий”, „друг – ворог” тощо. Внаслідок таких протиставлень, до яких чутлива певна частина українців, в нашій країні виникають різного роду варіанти регіоналізації країни, а саме: за економічними, мовними, релігійними, геополітичними тощо ознаками. У жодній країні Західної Європи, де, як було зазначено, існують власні проблеми з політичним регіоналізмом, хіба що за винятком невеликої Бельгії, такої експлуатації етномовних та економіко-регіональних стереотипів немає. Це свідчить про низьку правову та політичну культуру вітчизняних прибічників концепції політичного регіоналізму, яка, на наш погляд, кидає серйозний виклик територіальній цілісності нашої країни, становить загрозу її суверенітету.

Окрім внутрішніх, як правило, електоральних мотивів, така політика має і зовнішнього адресата. На чію греблю вона ллє воду догадатися неважко, оскільки ніхто з учасників політичного процесу як в Україні, так і за її межами не приховує, хто є поборником поділу України на суперрегіони – схід і захід, і кому вигідна політизація регіонального простору нашої країни. В інтерв'ю газеті «Столичные новости» відомий російський політичний експерт, депутат Державної думи від партії влади „Единая Россия» С. Марков, відповідаючи на запитання кореспондента, чи В. Янукович для Росії

більш зручний партнер, а ніж Ю. Титмошенко чи В. Ющенко, зазначив, що необов'язково: « У Кремлі є люди, які б хотіли, щоб при владі були Ющенко і Тимошенко, тому що це б розколо Україну і могло б навіть привести до приєднання її східної частини до Росії» [5, С. 10].

Подібна риторика та сценарії розвитку подій особливо голосно зазвучали під час Бухарестського саміту, що відбувся напочатку квітня 2008 року, і на якому Україну планувалося прийняти до плану дій для членства (ПДЧ) у НАТО. Росія, як відомо, доклала максимум зусиль, щоб зірвати ці наміри Києва, всіляко наголошуючи на тому, що народ України у більшості своїй не готовий до такого кроку. Замість того, щоб стати на захист національних інтересів, принаймні у частині невтручання у наші внутрішні справи зовнішніх сил, політична еліта, яка так активно бореться за інтереси регіонів, зробила вигляд, що нічого не сталося. Складається враження, що деяким політичним силам інтереси регіональних еліт, а не населення цих самих регіонів, інтереси сусідньої, а не своєї держави значно ближчі. Така позиція з теоретичної точки зору може бути охарактеризована як партикуляризм, тобто позиція, згідно з якою ціле розглядається лише у призмі часткових інтересів. Перекладаючи це на мову політичної теорії і практики, можна сказати, що регіоналі-партикуляристи є прихильниками не міцної демократичної, унітарної і соборної держави, а аморфної федеративної, в якій панують регіональні клани, закомуніковані під політичні партії. Така політика і перспектива, що з неї випливає, є викликом для демократії і суверенітету нашої держави, а тому вимагає від суспільства адекватної оцінки, а влади дій.

Розглянувши різні аспекти регіоналізму, доходимо висновку, що це явище є неоднорідним та неоднозначним в сучасній політичній історії різних країн. Ми вважаємо, що в європейських умовах регіоналізм, не становить загрози територіальній цілісності держав, рухаючись у напрямку посилення ролі територій та громад в управлінні країною. Що ж стосується України, то надмірна політизація регіонального чинника несе у собі певні загрози і виклик, здатні зруйнувати країну. З метою нейтралізації такого сценарію розвитку подій необхідно розробити цілісну програму регіональної політики з урахуванням процесів політичної модернізації та інтеграції нашої країни у європейський політичний простір.

Перше, що необхідно зробити, це провести адміністративно-територіальну реформу, поклавши в її основу природно-економічні критерії утворення регіонів. Незабуваючи при цьому, що регіон не самоціль, а засіб більш ефективного управління. Друге, - перевести регіоналізм з політичної площини в адміністративну, зробивши наголос на децентралізації управління, але з чітким контролем з боку центрального керівництва. Третє, безумовно, влада, як центральна, так і місцева повинна нарешті всерйоз зайнятися проблемами ліквідації нерівності соціально-економічного розвитку територій, які створюють умови для соціального та політичного напруження. Четверте, необхідно здійснювати сильну гуманітарну політику, спрямовану на формування національно свідомої особистості,

компетентного громадянина, професінала нового покоління. Без розв'язання цих та низки інших проблем сьогодення на політичному ринку країни і надалі розігруватиметься „регіональна карта” з непередбачуваними наслідками для країни.

1. Петрелла Р. Националистические и региональные движения в Западной Европе. // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.- сост. А. А. Прусаускас. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – С. 234 – 244. 2. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році. – К.: Інформ. – видав. центр Держкомстату України, 2005. – 182 с. 3. Батанов О. В. Область // Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 4. - К.:Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. - 2002. – 720 с. 4. Нагребельний В. І. Регіон // Там само. – Т. 5. – К.:Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. – 2003. - 736 с. 5. Марков С. « И для Украины это премьерство будет тяжелым испытанием» // Столичные новости. - №47–48. – 18– 4.12.07.

Л. Кочубей

КОНФЛІКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Дослідження політичних конфліктів та проектування шляхів їх вирішення є одним із найбільш актуальних напрямів політології.

Управління політичними конфліктами, зокрема, під час виборчих кампаній є важливою передумовою внутрішньополітичної та міжнародної стабільності України. Вивчення особливостей перебігу конфліктних ситуацій, з'ясування шляхів, які запобігають ескалації конфліктів, вивчення світового досвіду компромісів сприятиме налагодженню в нашій країні діалогу між владою та суспільством, більш дієвим формам управління, зростанню ефективності інститутів влади.

Українське суспільство є суспільством як конфліктним, так і суспільством з високим рівнем *невизначеності* в соціально-політичній і духовній сфері. Політична ситуація, яка склалася, потребує вироблення нагальних механізмів запобігання надмірному загостренню протиріч, ефективного контролю за врегулюванням конфліктних ситуацій.

Як відомо, порушення стабільності супроводжується кризами. Нестабільність, що призводить до перестановок у межах еліти (розпуск парламенту, відставка уряду і т.п.), може бути викликана кризою влади різної гостроти — як конфліктами між різними групами еліти, так і конфліктами між владою і народом.

Відповідно до цього, політики та політтехнологи мають враховувати багатоплановий, багатофакторний та багатофункціональний характер впливу державної влади на перебіг та розв'язання конфліктних ситуацій у сфері політики, оскільки не існує нічого, що знаходилося б абсолютно поза політикою.